

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

МОСКАЛЕНКО Наталя Вітіславна

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ
ЯКОСТЕЙ ЗНАТЬ УЧНІВ
ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ

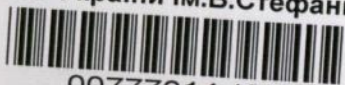
13.00.01 — історія та теорія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ — 1995

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00777014 (Q)

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

МОСКАЛЕНКО Наталя Вітиславна

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ЗНАТЬ
УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ

ІЗ.00.01 — історія та теорія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-1995

АВ 32.184

Дисертація є рукописом.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник - дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор ГОНЧАРЕНКО Семен
Устимович.

Офіційні опоненти - - член-кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор БОНДАР Володимир
Іванович;

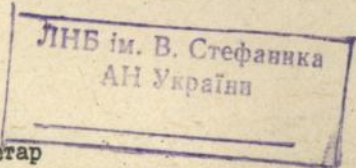
- кандидат педагогічних наук
БОЛГАРИНА Валентина Сергіївна.

Провідна організація - Херсонський державний педагогіч-
ний інститут.

Захист відбудеться "12" травня 1995р. о 14.00 годині,
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інститу-
ті педагогіки АПН України за адресою: 252001, Київ-І, вул.Трьох-
святительська, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині інсти-
туту.

Автореферат розіслано "11" квітня 1995р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
професор

М. П. Легкий

М. П. ЛЕГКИЙ

AB - 32.784

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення суверенітету, розбудова державності України, відродження духовності її народу вимагають докорінних змін в освіті і вихованні громадян нової генерації, здатних втілювати у життя загальнолюдські ідеали добра, справедливості, права кожної особистості й нації на вільний, гармонійний розвиток. Закон України "Про освіту" передбачає створення різноманітних середніх навчальних закладів, які генерують, акумулюють і впроваджують передові ідеї щодо змісту, форм і методів навчання, визначають стратегічні напрями розвитку системи освіти в Україні на майбутнє. Серед них важливе місце належить закладам нового типу, покликаним дати якісну підготовку обдарованих у певних галузях наук молоді, здатній досягти визначних успіхів у майбутній професії.

Гімназія є державним навчальним закладом для молоді, який забезпечує здобуття освіти гуманітарного спрямування понад державний мінімум, задовольняє різнобічні потреби особистості, здійснює підготовку своїх вихованців до діяльності в гуманітарних галузях, до продовження навчання. Гімназія має стати школою розвитку особистості учня, озброєного соціально обумовленим обсягом знань.

Система роботи педагогічного колективу з формування в учнів якостей, які характеризують повноцінність знань, вимагає ефективною управлінською діяльністю цим процесом з боку керівництва гімназії.

Проблемі якостей знань учнів присвячено чимало досліджень. У сучасній психолого-педагогічній літературі можна виділити декілька напрямків у її розробці:

- визначення та опис якостей знань, умов та засобів їх формування /В.Н.Гриньова, Л.А.Закота, Л.Я.Зоріан, Г.Д.Кирілова, І.М.Під-

Березин, О.С.Шепетов та ін./;

- характеристика різних сторін якісної структури знань /Н.Ф.Белокур, М.О.Данилов, Б.П.Єсипов, І.Т.Огородников, М.М.Скаткін, С.Т.Шаповаленко та ін./ У кожному окремому дослідженні пропонується певний набір якостей знань учнів;

- основні аспекти теорії формування цілісної системи якостей знань учнів розглядаються в працях Т.Л.Коган, Е.А.Красновського, І.І.Кулібаби, І.Я.Лернера, І.Ломшера, В.Ола, Г.Піпіга та ін.;

- методичним питанням формування якостей знань учнів приділяють увагу О.О.Кошелева, В.З.Резнікова, Б.Л.Рисс, А.М.Сохор та ін.

Однак, незважаючи на широке звертання дослідників до визначення проблеми формування якостей знань учнів, багато її аспектів не знайшли відображення в публікаціях. Не розроблені у достатній мірі рівні та показники сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів. Зовсім недостатньо досліджена дана проблема в управлінській діяльності керівника гімназії.

Питання управління діяльністю вчителів з формування в учнів якостей знань досліджені в працях В.І.Боядаря, І.Д.Буртового, Н.В.Горбунової, В.П.Зязіна, М.А.Шубіна та ін. Названі автори висвітлюють в основному особливості внутрішкільного контролю, педагогічного аналізу якостей знань учнів. Однак вказані функції розглядаються цими авторами поза зв'язком з іншими функціями управління: плануванням, організацією, регулюванням.

Аналіз публікацій з теорії внутрішкільного управління дозволив зробити висновок, що вирішення завдань управління процесом формування якостей знань тісно пов'язане з розвитком наукових поглядів у даній галузі педагогіки. Одержані в теорії управління результати: розкриття суті управлінської діяльності керівника

школи, окремих її видів, розробка технології управління /Є.С.Безрезняк, Ю.В.Басильєв, М.Г.Сахаров, Е.Г.Костякін, М.І.Кондаков, Ю.А.Конаржевський, О.А.Орлов, Н.М.Островерхова, В.Г.Постовий, В.В.Сгадова, М.С.Сунцов, П.В.Худоминський, Т.І.Шамова та ін./обумовлюють можливість вирішення цих завдань.

Разом з тим, управління процесом формування якостей знань учнів вляляється недостатньо розробленим. Насамперед, не визначені якості, які, з одного боку, характеризували б повноцінність знань учнів з гуманітарних предметів у даній досягнення ними конкретної мети навчання, з іншого, були б доступними для діагностування та оцінювання результатів діяльності вчителів та учнів директором гімназії. Задані на такому рівні якості знань повинні виступати в ролі критеріїв ефективності діяльності педагогічного колективу. Спеціального вивчення потребує методика вивчення керівником гімназії стану процесу формування в учнів якостей знань з гуманітарних предметів.

Здебільшого керівники гімназій не володіють повною об'єктивною інформацією про зміни, що відбуваються в знаннях учнів /біля 77% керівників гімназій із 100 опитаних/. Відсутність необхідної інформації не дозволяє адекватно оцінювати діяльність вчителів. Слабкою ланкою все ще залишається аналіз керівниками гімназій рівня засвоєння учнями знань з предметів гуманітарного циклу. Не враховується той факт, що управлінська діяльність є сукупністю видів, що її складають /педагогічний аналіз, планування, організація, контроль та регулювання/. Використання лише окремих, розрізнених контрольних заходів свідчить про відсутність в гімназії цілеспрямованої роботи педагогічного колективу з формування в учнів якостей знань, не дозволяє своєчасно впливати на діяльність вчителів. Серйозним недоліком в практиці управління гімназією є

те, що не демократизовані взаємовідносини внутрі гімназії на всіх її рівнях. Без надання вчителям самостійності, без усунення непотрібних регламентацій важко очікувати, щоб педагоги проявляли творчість і ініціативу. Демократизація всіх сторін діяльності вчителів – запорука успішного навчання учнів.

Таким чином, аналіз управлінської практики та недостатня розробленість питання в психолого-педагогічній науці дозволили сформулювати п р о б л е м у нашого дослідження: яким є зміст системного управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії? Вирішення цієї проблеми і складає м е т у нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є управління навчально-виховним процесом у гімназії, а його предметом виступає зміст управління процесом формування якостей знань учнів гімназії.

Мета дослідження обумовила гіпотезу, яку складає припущення, що системний підхід до управління процесом формування якостей знань у гімназії визначає його ефективність.

Для реалізації системного підходу необхідно, щоб:

I/ зміст управлінської діяльності включав:

а/ комплекс необхідної інформації про стан знань учнів та процес їх формування, організаційні форми та методи збирання даних, способи їх обробки, форми зберігання та використання;

б/ технологій педагогічного аналізу;

в/ планування діяльності педагогічного колективу з формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів;

п/ організаційні форми удосконалення процесу формування якостей знань;

д/ методика контролю та регулювання процесу формування

якостей знань учнів з гуманітарних предметів;

2/ задані якості характеризували б повноцінність засвоєння учнями знань з гуманітарних предметів та були доступними для діагностики змін у знаннях учнів керівником гімназії;

3/ методичний апарат діагностики та оцінки сформованості в учнів знань був адекватний заданим якостям.

Перевірка гіпотези вимагала вирішення таких завдань:

1. Обґрунтувати, що задані якості знань є цілісною системою, яка є критерієм оцінки сформованості в учнів знань з предметів гуманітарного циклу.

2. Сформулювати показники сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів та методику їх практичної реалізації.

3. Розробити і експериментально перевірити зміст системи управління процесом формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів.

4. Розробити конкретні методичні рекомендації для керівників гімназій та експериментально апробувати зміст практичного управління процесом формування якостей знань учнів гімназії на основі системного діяльнісного підходу.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення загальної теорії систем та теорій внутрішнього управління; про єдність управлінських функцій /Ю.А.Конаржевська/; про дослідницький підхід в управлінській діяльності /Т.І.Шамова/; про єдність психіки та діяльності /С.Л.Рубінштейн, А.Н.Леонтьєв, В.О.Моляко/; про структуру особистості /К.К.Платонов/; про суть процесу навчання з позицій системного підходу /М.М.Левіна/; про формування цілісної системи якостей знань учнів /Г.І.Кулібаба, І.Я.Лернер, І.Ломштер, О.Я.Савченко/.

У дослідженні використовувалися комплекс методів, які відповідали природі явища, що вивчалася, та були адекватними поставленим завданням: огляд філософських, психологічних та педагогічних праць; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду в галузі внутрішкільного управління в гімназії; спостереження відповідно до розробленої програми; анкетування; діагностичні завдання; педагогічний експеримент.

О р г а н і з а ц і я дослідження. Дослідження проведене на матеріалі вивчення предметів гуманітарного циклу у 9-х, 10-х, 11-х класах гімназії. Вибір учнів 9-11 класів визначений особливостями даної ступені навчання в гімназії, оскільки саме у цьому віці формується механізм самоорганізації особистості. Завдяки цьому система управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії може розглядатися як цілісне утворення, в якому має місце управління та самоуправління. Спільна діяльність педагогічного колективу гімназії та гімназистів з реалізації поставленої мети є основою системи управління процесом формування якостей знань учнів.

Вибір циклу гуманітарних дисциплін обумовлений їх важливістю у формуванні в гімназистів уявлень про сучасну картину світу, вихованні гуманістичної свідомості.

Як дослідно-експериментальна база нами вибрані гімназія № 2 м. Миколаєва, гімназія м. Первсмaysька та гімназія м. Вознесенська Миколаївської області, гімназії № 136 та № 150 м. Києва, а також відділ підготовки та підвищення кваліфікації організаторів народної освіти Миколаївського обласного інституту удосконалення вчителів.

Дослідження провадилось у т р и е т а п и :

Перший етап /1991-1992 н.р./ полягав у аналізі літератури та теоретичному осмисленні проблеми, а також у розробці методики констатуючого експерименту та вивченні за цією методикою стану проблеми в практиці роботи гімназій.

На другому етапі /1992-1993 н.р./ розроблялась теоретична модель системи управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії та проводився пошуковий експеримент, у ході якого здійснювалась перевірка та уточнення гіпотези.

Третій етап /1993-1994 н.р./ був присвячений організації формулюючого експерименту, в ході якого здійснювалась перевірка гіпотези, визначались умови ефективності розробленого змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії, проводився порівняльний аналіз одержаних результатів. На цьому етапі здійснювалась обробка одержаної інформації, формування висновків, проходила апробація та впровадження результатів дослідження в практику управлінської діяльності керівників гімназій.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретично і експериментально обгрунтованому змісті управління процесом формування в учнів якостей знань на основі системного діяльнісного підходу.

Теоретичне значення дослідження полягає в розроблених показниках сформованості якостей знань з гуманітарних предметів та методики їх практичної реалізації в управлінській діяльності керівника гімназії.

Практична значимість дослідження полягає в опрацюванні методичних рекомендацій для директорів гімназій.

зій; варіантів конкретного змісту системи управлінської діяльності керівника гімназії з удосконалення процесу формування в учнів якостей знань з гуманітарних предметів; рівневих завдань контрольних, самостійних, тестових робіт з профільних тем гуманітарних курсів, які дозволяють виявити рівні сформованості якостей знань учнів.

Д о с т о в і р н і с т ь о д е р ж а н и х р е з у л ь т а т і в та зроблених на їх основі висновків забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій, використанням методів дослідження, що відповідають його предмету та завданням, якісною та кількісною обробкою результатів дослідження.

А п р о б а ц і я т а в п р о в а д ж е н н я . М а т е р і а л и дослідження доповідалися на засіданнях лабораторії управління навчальними закладами Інституту педагогіки АІН України, на між-регіональній науково-практичній конференції "Школи нового типу: досвід становлення, технології та перспективи" /12-15 травня 1993р./ м.Запоріжжя, на семінарах нових типів шкіл Миколаївської області, на нарадах вчителів гімназій м.Миколаєва, м.Первомайська, м.Вознесенська.

Н а з а х и с т в и н о с я т ь с я т а к і п с л о ж е н н я :

1. Система управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії становить собою єдність та взаємозв'язок педагогічного аналізу, планування, організації, контролю та регулювання. Кожен з цих видів діяльності має специфічний зміст стосовно об'єкта управління.

2. Показники та рівні сформованості заданих якостей характеризують повноцінність знань учнів з гуманітарних предметів.

є доступними для діагностування та оцінювання керівником гімназії.

3. Методичний апарат діагностики та оцінки сформованості в учнів якостей знань має бути адекватним заданим якимсь.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У в о с т у п і обґрунтована актуальність теми дослідження, наведений його науковий апарат /мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання, методи/, розкриті наукова новизна та практична значимість дослідження.

Перевірка гіпотези передбачала вирішення чотирьох завдань.

П е р ш е завдання виконувалося на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми шляхом визначення критеріїв вибору якостей знань учнів, обґрунтування цілісної їх системи та етапів процесу її формування.

При обґрунтуванні якостей ми виходили із таких положень:

- повноцінність знань учнів з гуманітарних предметів у гімназії повинна визначатися з точки зору досягнення конкретно поставлених цілей навчання; підвищення наукового рівня знань учнів; їх практичної спрямованості; розумового розвитку гімназистів; формування в них наукового світогляду; розвиток пізнавальних інтересів та творчих здібностей, творчого мислення учнів;

- задані якості знань повинні бути доступними для діагностики рівня їх сформованості в учнів керівником гімназії та регулювання на основі одержаних даних діяльності педагогічного колективу.

Дані положення обумовили необхідність обґрунтування якостей знань учнів з гуманітарних предметів. Основою вибору якостей виступають три критерії. Перший з них — інтегративність. Визначення зв'язків та взаємозв'язків запропонованих у педагогіці якостей

знань дозволило виявити якості, які несуть в собі інтегративні функції. Такі якості не є наслідком механічного злиття компонентів, які входять до нього, а є результатом інтеграції їх властивостей. В дисертації обґрунтовано положення про те, що інтегративними якостями знань учнів з гуманітарних предметів є дієвість, міцність, системність.

Суть другого критерію полягає в тому, що якості знань відображають функції знань:

- знання служать основою уявлень про дійсність. Поскільки у навколишньому світі все пов'язано та взаємообумовлено, то й знання про нього, які є результатом психічної діяльності особистості, є відображення не тільки предметів та явищ навколишнього світу, але і відображень їх зв'язків та відношень. Іншими словами, знання повинні бути системними;

- знання виконують роль орієнтиру при визначенні людиною напрямку своєї діяльності: практичної та духовної. Дана функція передбачає дієвість знань. Міра сформованості цієї якості обумовлює можливість учня використовувати знання у різних видах діяльності;

- знання служать базою формування відношень до об'єктів дійсності. Для виконання цієї функції необхідна міцність, бо без сформованого міцного знання про те чи інше явище, подію, факт не може виникнути навіть дифузна установка на нього.

Третій критерій - відповідність якостей знань логіці процесу засвоєння /сприйняття, осмислення, запам'ятовування, застосування, узагальнення та систематизація/. Кожна якість буде сформована у разі здійснення учнем повного циклу дій по засвоєнню знань.

Взаємодія дієвості, міцності та системності забезпечує інтегративну властивість - повсюдність знань учнів з гуманітарних предметів. Наявність таких знань у гімназистів дозволяє їм орієн-

туватися в різних умовах, уявляти образ діяльності, змінювати її план з появленням нових варіантів мети та засобів, виказувати оцінювальні судження.

Система якостей знань з гуманітарних предметів, що використовується в нашому дослідженні, характеризується комунікативними властивостями, які проявляються у формі взаємодії з системою загальних навчальних вмінь, з системою емоційно-ціннісних відносин особистості.

Процес формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів включає ряд етапів, відповідних структурі навчальної діяльності: цілепокладання, мотивація, організація засвоєння учнями знань, контроль та оцінка результатів. В дисертації детально описані спільні дії вчителя та учня на кожному із вказаних етапів. Реалізація цих дій забезпечує сформованість в учнів якостей знань на заданому рівні.

Логіка процесу була покладена в основу розробки програм спостереження керівником гімназії за формуванням якостей знань учнів з гуманітарних предметів.

Друге завдання полягало в розробці рівнів та показників сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів та методику їх практичної реалізації.

Знання, якими оволодіває особистість, набувають необхідні якості в діяльності. Тому нами визначені показники, за якими можна судити не тільки про зміст засвоєних учнями знань /що засвоєно?/, але і про процес їх одержання /як засвоєно?/. Показники, які характеризують змістовний аспект якостей знань з гуманітарних предметів, відображають міру відтворення учнями фактів, понять, подій, різних зв'язків між видами знань. Процесуальний аспект якостей знань учнів виражений в показниках, які характе-

ризують рівень розвитку інтелектуальної /перцептивної, мислительної, мнемічної та ін. діяльності/, мотиваційно-споживчої /відношення учнів до навчання - лише мотиви, пов'язані із змістом самої навчально-пізнавальної діяльності та процесом її виконання/, емоційно-вольової сфер особистості.

З метою одержання більш повної інформації про зміни в знаннях учнів були використані кількісні показники: коефіцієнти дієвості, міцності, системності знань. На основі визначених показників нами описані такі рівні сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів: репродуктивний /відтворюючий/, конструктивний та творчий.

Відтворюючий рівень передбачає репродукцію знань та способів діяльності: учень розпізнає навчальну інформацію, може її описати, переказати, дати готове визначення, застосувати відомі йому прийоми діяльності, виконати завдання за зразком.

Конструктивний рівень характеризується вміннями учня перетворювати знання. Учні необхідно попередньо здійснити аналітико-синтетичну діяльність по розпізнаванню навчального матеріалу, щоб у наступному застосувати до нього відомі способи діяльності.

Творчий рівень передбачає оволодіння учнями новими способами та прийомами дій. На цьому рівні процес оволодіння учнями навчального матеріалу з гуманітарних предметів та вирішення завдань по застосуванню знань на практиці здійснюється на основі елементів самостійного пошуку, передбачення та прогнозування як результатів, так і способів діяльності.

У відповідності з рівнями були розроблені методи діагностики сформованості в учнів знань із заданими якостями, які передбачають одержання керівником гімназії інформації не тільки про засвоєння учнями змісту знань, способів оволодіння ними, але і даних

про відношення учнів до процесу пізнання. В дисертації викладена методика використання запропонованих показників в управлінській діяльності керівників гімназій.

Т р е т ь завдання пов'язане з розробкою змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів гімназії. Для його вирішення необхідно було насамперед оцінити стан управління в практиці роботи гімназій.

Ми оцінювали реалізацію видів управлінської діяльності керівників гімназій: педагогічного аналізу, планування, організації, контролю, регулювання, кожен з яких наповнений специфічним змістом стосовно до об'єкта управління. Аналіз управлінської практики дозволяє нам стверджувати, що управління діяльністю вчителів по формуванню в учнів якостей знань з гуманітарних предметів в цілому знаходиться на низькому рівні. Результати констатуючого етапу педагогічного експерименту свідчать, що лише 27% керівників гімназій із 100 опитаних мають достатньо повну інформацію, яка дозволяє їм об'єктивно оцінювати діяльність вчителів з формування в учнів якостей знань з гуманітарних предметів. 42% керівників відчують труднощі у визначенні методів вивчення стану знань учнів та процесу їх формування. Багато директорів недостатньо володіють методикою складання завдань для виявлення рівня сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів. Так, лише 59% /із 100/ склали завдання для визначення сформованості дієвості знань учнів, 38% - системності, 40% - міцності. Слабкою ланкою є педагогічний аналіз зібраної інформації /біля 15% керівників гімназій відчують труднощі/. Встановлено, що 27% директорів ототожнюють мету внутрішкільного контролю за процесом формування якостей знань учнів і мету педагогічного аналі-

зу. Багато керівників мають труднощі у визначенні обсягу контролю /кількість адміністративних контрольних і самостійних робіт/. Одні директори дуже часто здійснюють контроль за процесом формування якостей знань учнів з різних предметів. Це приводить до перегрузки адміністрації і до того, що контроль здійснюється поверхово. Інші керівники гімназій, навпаки, обмежуються невеликою кількістю контрольних заходів, в результаті чого не одержують імовірної інформації про стан знань учнів. Низьким є рівень регулюючої діяльності керівників гімназій. Так, лише 23% директорів проводять індивідуальну роботу з вчителями /аналізують причини недоліків, розробляють програму їх ліквідації та ін./. 42% організують роботу з методичними об'єднаннями за виявленими проблемами, аналізують одержані результати на педрадах, виробничих зборах - 37%.

Аналіз причин недоліків в управлінні діяльністю вчителів по формуванню в учнів якостей знань з гуманітарних предметів дозволив виявити такі педагогічні факти, що характеризують управлінську практику директорів гімназій: здебільшого керівники гімназій у недостатній мірі володіють методикою збирання та аналізу інформації про стан знань учнів та процес їх формування; планування та організація діяльності педагогічного колективу частіше всього не передбачає взаємодії всіх учасників педагогічного процесу на демократичній основі; відсутня чітка та проста по формі технологія контролю та регулювання діяльності педагогічного колективу по формуванню в учнів якостей знань з гуманітарних предметів.

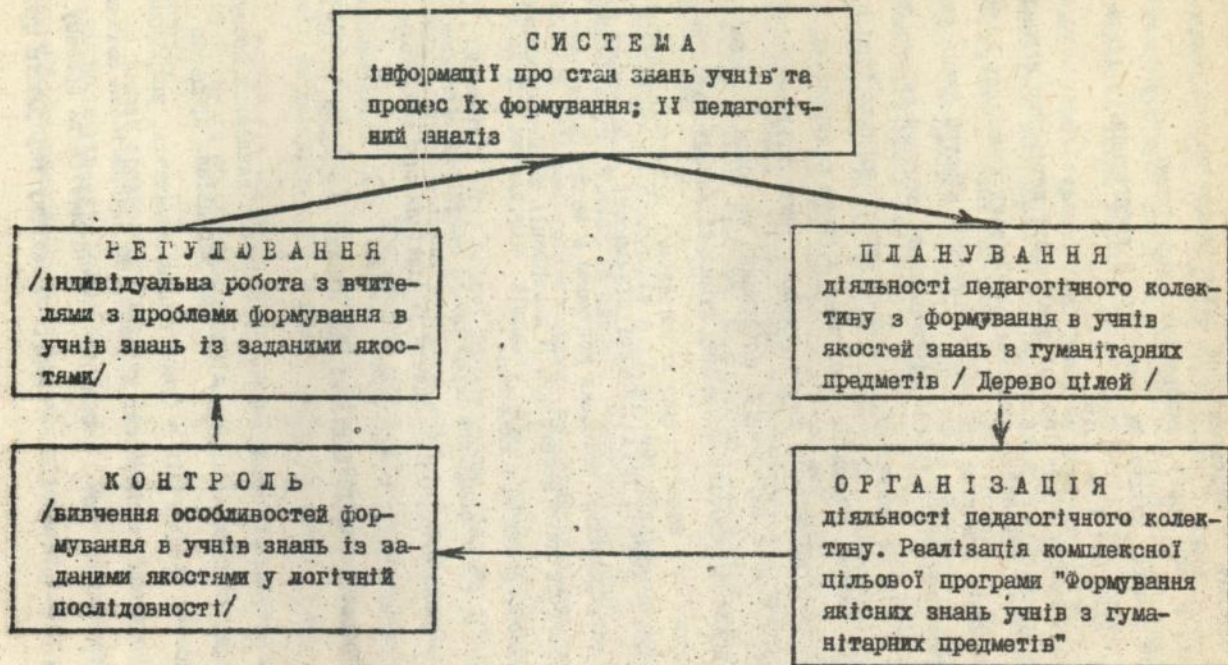
На основі проведеного аналізу літератури та практики роботи керівників гімназій нами розроблений зміст системи управління процесом формування якостей знань учнів гімназії. Його модель яв-

для собою єдність та взаємозв'язок видів управлінської діяльності. Кожен з них, у свою чергу, наповнений специфічним змістом, який виражається в меті, шляхах та засобах її досягнення, а також результатах. /Див. мал. I на с. 16/.

Розробка змісту управлінської діяльності керівника гімназії реалізована через вирішення завдань: визначення комплексу необхідної інформації про стан процесу формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів /рівні сформованості якостей знань, типові труднощі учнів та вчителів/, основних організаційних форм і методів збирання даних /методика складання завдань контрольних робіт, програм спостережень та ін./; розробки технології педагогічного аналізу зібраної інформації; здійснення на основі одержаних даних планування діяльності колективу гімназії /побудовано "дерево цілей" управління педагогічним колективом/; визначення організаційних форм здійснення управлінської діяльності /комплексна цільова програма/; розробки методики контролю з метою регулювання діяльності педагогічного колективу. В дисертації детально описано вирішення кожного вказаного завдання.

Ч е т в е р т е завдання передбачало перевірку ефективності реалізації розробленого змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії в дослідно-експериментальній роботі, в якій виділені два етапи: пошуковий та формульний.

Методика пошукового експерименту передбачала виявлення доступності для керівника гімназії змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів, запропонованого нами. Пошуковий експеримент показав, що використання методики вивчення стану знань учнів з гуманітарних предметів та процесу їх формування дозволяє одержувати повну, об'єктивну інформацію про

Мал. 1. Система управління процесом формування
якостей знань учнів гуманітарної гімназії.

зміни в знаннях учнів із вказаного циклу предметів; розроблена нами технологія педагогічного аналізу зібраної інформації сприяє виявленню причин труднощів учнів, вчителів і визначенню конкретних завдань удосконалення діяльності педагогів; систематичне проведення адміністративних контрольних, самостійних, тестових робіт дозволяє здійснювати своєчасне регулювання діяльності педагогічного колективу; здійснення адміністративного контролю у зв'язку з самоконтролем вчителя виключає з практики управління неупорядковані відвідування уроків, дозволяє вивчати особливості /у разі необхідності/ формування в учнів гімназії знань із заданими якостями в логічній послідовності; розроблена технологія регулювання дозволяє конкретизувати зміст роботи керівника гімназії з кожним вчителем.

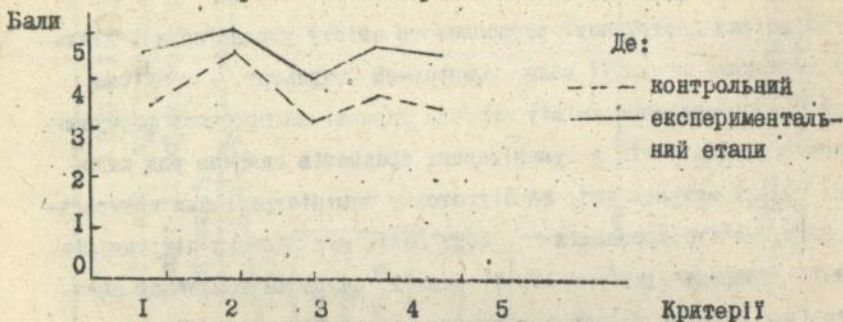
Перевірка доступності розробленого змісту управлінської діяльності керівника гімназії дала позитивний результат. Але якісна оцінка запропонованого змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів виявила ряд недоліків: великі витрати часу на підготовку адміністративних контрольних робіт; нечіткий розподіл обов'язків між членами підрозділів гімназії /збирання інформації, її аналіз, розробка комплексу заходів та ін./ привели до перевантаження роботи керівника. Це вимагало удосконалення та додаткового обґрунтування розробленого змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів при визначенні методики формуючого експерименту.

Для оцінки ефективності змісту управління процесом формування якостей знань учнів нами були розроблені дві групи критеріїв. Перша група характеризувала діяльність директора гімназії, тому запропоновані критерії структуровані по функціям управлінського циклу /рівень інформаційного забезпечення, рівень аналітичної діяльно-

сті, рівень контрольно-регулюючої діяльності/. Друга група - критерії оцінки стану знань учнів /рівні сформованості якостей знань, коефіцієнти дієвості, міцності, системності знань/ і процесу їх формування /типові труднощі учнів та вчителів/.

Результати дослідно-експериментальної роботи на формуючому етапі дослідження показали, що керівник гімназії, цілеспрямовано безпосередньо впливаючи на діяльність вчителів, опосередковано впливає на формування в учнів знань із заданими якостями. Причому, ефективність управлінської діяльності залежить від рівня цілісності її змісту. Так, експертна оцінка рівня управлінської діяльності свідчить про позитивні зміни в роботі керівників гімназій у порівнянні з контрольним етапом.

Мал.2. Оцінка рівня управлінської діяльності керівників експериментальних гімназій

- 1 - рівень інформаційного забезпечення
- 2 - рівень аналітичної діяльності
- 3 - рівень планування
- 4 - рівень організаційної діяльності
- 5 - рівень контрольно-регулюючої діяльності

Підвищення рівня управління процесом формування якостей знань учнів гімназії сприяло позитивним змінам на відтворюючому та конст-

руктивному рівнях сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів у всіх експериментальних гімназіях. Разом з тим, число учнів, що мають творчий рівень сформованості якостей знань зменшилось менше. Цей факт ми пояснюємо таким:

- експеримент проводився тільки на предметах гуманітарного циклу, а не в рамках поєднання цього циклу з природничо-математичними дисциплінами. Формування ж якостей знань, особливо системності, більш ефективно при умовах гармонійного поєднання вказаних циклів. Дане положення підтверджується тим, що результати експерименту були вищими в тих гімназіях, де керівники здійснювали управлінський вплив на викладання всіх предметів;

- порівняно малий термін проведення експерименту - на протязі одного управлінського циклу. Більш високі результати одержані в гімназії, яка працювала в умовах експерименту два роки;

- недостатній рівень підготовки керівних кадрів освіти в педагогічних вузах та органах підвищення кваліфікації до роботи по формуванню якостей знань учнів.

Аналіз проблеми управління процесом формування якостей знань учнів в психолого-педагогічній науці, літературі та практиці та результати дослідно-експериментальної роботи привели до таких висновків:

І. Проблема "якості знань" не має єдиного підходу у розгляданні як у вітчизняних, так і у зарубіжних педагогів та психологів. Різниця у вихідних позиціях до побудови цілісної системи якостей знань, природньо, приводить до відмінностей у кількості та змісті якостей знань, що виділяються. Запропоновані в літературі якості знань не можуть бути використані в управлінській діяльності керівника гімназії, тому що вони або містять в собі велику кількість елементів, або набір елементів, що пропонується, недостатньо аргу-

ментований.

2. Явно не досить праць, в яких би спеціально, систематизовано та цілеспрямовано досліджувалось питання системного управління процесом формування якостей знань учнів.

3. В управлінській діяльності керівники гімназій відчувають труднощі, пов'язані з нерозробленістю проблеми в педагогічній науці, слабкою підготовкою до здійснення управління процесом формування в учнів якостей знань, низьким рівнем наукової організації праці.

4. Повноцінність знань учнів з гуманітарних предметів повинна визначатися з точки зору досягнення учнями конкретних цілей навчання в гімназії; показники якостей знань з гуманітарних предметів повинні бути доступними для використання в практичній діяльності керівників гімназій з точки зору складання завдань, аналізу виконання їх учнями та регулювання на основі одержаних даних діяльності педагогічного колективу.

5. Основою вибору якостей знань /дієвість, міцність, системність/ стала три критерії: а/ інтегративність, яка дозволяє виявити якості, які концентрують в собі особливості компонентів, що до них входять; б/ функції знань: служити основою уявлень про дійсність, виконувати роль орієнтиру при визначенні людиною напрямків своєї діяльності - духовної та практичної; в/ логіка засвоєння учнями знань /сприймання, осмислення, закріплення, застосування, узагальнення та систематизація/.

6. Взаємодія дієвості, міцності та системності знань забезпечує інтегративну властивість - повноцінність знань учнів з гуманітарних предметів. Наявність таких знань в учнів гімназії обумовлює їх можливість орієнтуватися в різних умовах, уявляти образ своєї творчої діяльності, змінювати її план з появою нових варіантів

мети та засобів її досягнення.

7. Якості знань учнів з гуманітарних предметів можуть бути сформовані на трьох рівнях: репродуктивному, конструктивному та творчому. Репродуктивний рівень передбачає відтворення знань та розуміння основних положень даної теми. Конструктивний рівень характеризується вміннями учня перетворювати знання. Учні необхідно попередньо здійснити аналітико-синтетичну діяльність для обґрунтування своєї думки. Творчий рівень характеризується перевагою елементів самостійного пошуку, особистої творчості.

8. Визначення показників сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів та кожної якості окремо обумовлено змістом знань і процесом їх формування. На основі розроблених показників можливе виявлення керівником гімназії рівнів сформованості якостей знань учнів з гуманітарних предметів. Для цього розроблений методичний апарат їх застосування.

9. Система управління процесом формування якостей знань учнів з гуманітарних предметів являє собою цілісну систему функцій, які її складають, з яких вона складається: педагогічного аналізу, планування, організації, контролю та регулювання. Кожен з цих видів діяльності має специфічний зміст стосовно об'єкта управління.

10. Результати дослідно-експериментальної роботи на формулюючому етапі дослідження показали, що система управління процесом формування знань учнів, цілеспрямовано впливаючи на діяльність педагогічного колективу, впливає на формування якостей знань учнів. Причому, ефективність управлінської діяльності керівника гімназії залежить від рівня цілісності її змісту.

11. Умовами успішної реалізації запропонованого змісту системи управління процесом формування якостей знань учнів гімназії є компетентність всіх учасників педагогічного процесу та їх спільна ді-

яльність по вирішенню завдання формування в учнів якостей знань учнів з гуманітарних предметів із заданими якостями.

Перспективи дослідження ми бачимо в подальшому теоретичному та експериментальному вивченні таких питань:

- розробка дидактичного та методичного апарату системного управління процесом формування якостей знань учнів гімназії з предметів гуманітарного та природничо-математичного циклів;

- уніфікація методів вивчення стану знань та процесу їх формування;

- комп'ютеризація системи інформаційного забезпечення управління навчально-виховним процесом;

- виявлення умов забезпечення наступності початкової школи та гімназії у формуванні якостей знань учнів у аспекті управлінської діяльності.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Система управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії. /Методичні рекомендації для керівників гімназій/. - Миколаїв, 1994. - 70с.

2. Розвиток навчальних закладів у XIX ст. та системи управління ними //Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук України. - 1994. - № 4. - с.140-146.

3. Організація, зміст та методи навчання в гімназії першої половини XIX ст. //Історико-педагогічний досвід та сучасні проблеми управління навчально-виховним процесом у гімназії. /Збірник статей/. - Миколаїв, 1994. - с. 1-9. /У співавторстві/.

4. З історії інспектування шкіл. //Історико-педагогічний досвід та сучасні проблеми управління навчально-виховним процесом у гімназії. /Збірник статей/. - Миколаїв, 1994. - с.10-23. /У співавторстві/.

5. Особливості управління навчальним процесом у гімназії. //Історико-педагогічний досвід та сучасні проблеми управління навчально-виховним процесом у гімназії. /Збірник статей/. - Миколаїв, 1994. - с. 24-32. /У співавторстві/.

6. Внутрішкільний контроль у гімназії. //Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем роботи середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів нового типу. 2-4 лютого 1994р. Тези доповідей та виступів. Випуск другий. - Київ, 1994 - с.162-164.

7. Психолого-педагогічний аспект внутрішкільного управління /До проблеми підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти/ /Актуальні проблеми психологічної освіти в системі підвищення кваліфікації кадрів. Тези доповідей та повідомлень республіканської науково-практичної конференції 30-31 травня 1994р. - Київ: 1994. - с.45-46.

8. Проблема безперервного розвитку творчого потенціалу педагогів гімназії. /Тези міжрегіональної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми удосконалення післядипломної освіти педагогічних працівників /в аспекті реалізації державної національної програми "Освіта" /Україна XXI століття/" . Миколаїв, 3-4 листопада 1994 р. Частина I, с. 65-66.

Moscalkenko N.V. " Management by the process of forming quality of pupils' knowledge in gymnasium".

Thesis on receiving a higher degree of a Candidate of Sciences in pedagogics in speciality 13.00.01-theory of pedagogics. Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 1995.

The thesis reveals the essence of managing activity of a gymnasium's director on forming the quality of pupils' knowledge on humanitarian subjects. This is an integrated system of functions: pedagogical analysis, planning, organization, control and regulation.

It is ascertained, that the system of management by the process of forming the quality of pupils' knowledge influences the activity of any pedagogical collective and positively affects the forming of qualities of pupils' knowledge. Effectiveness of managing activity of the head of gymnasium, at that, depends on the level of integrity of its content.

Москаленко Н.В. "Управление процессом формирования качеств знаний учащихся гуманитарной гимназии".

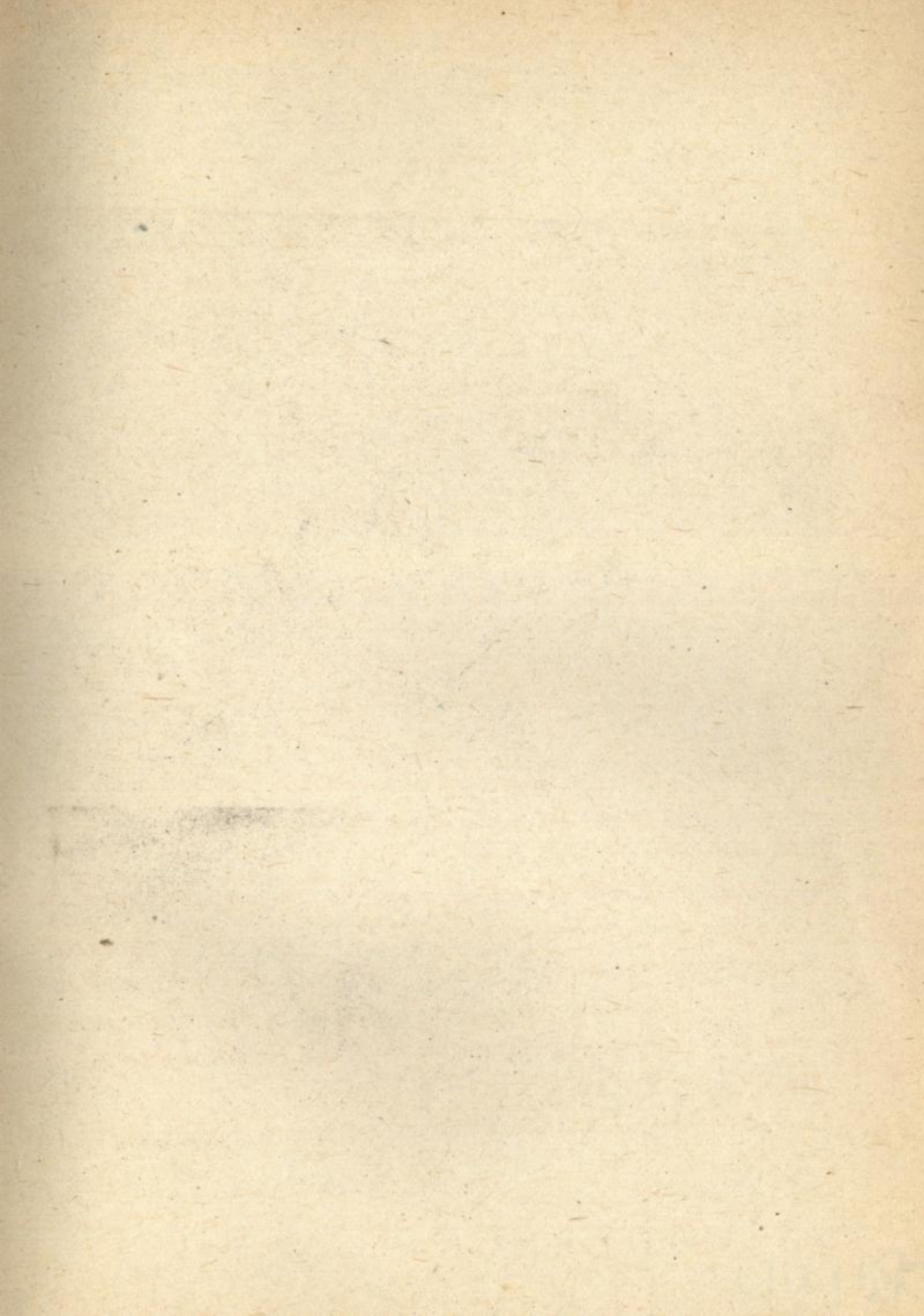
Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики, Институт педагогики АПН Украины. Киев; 1995.

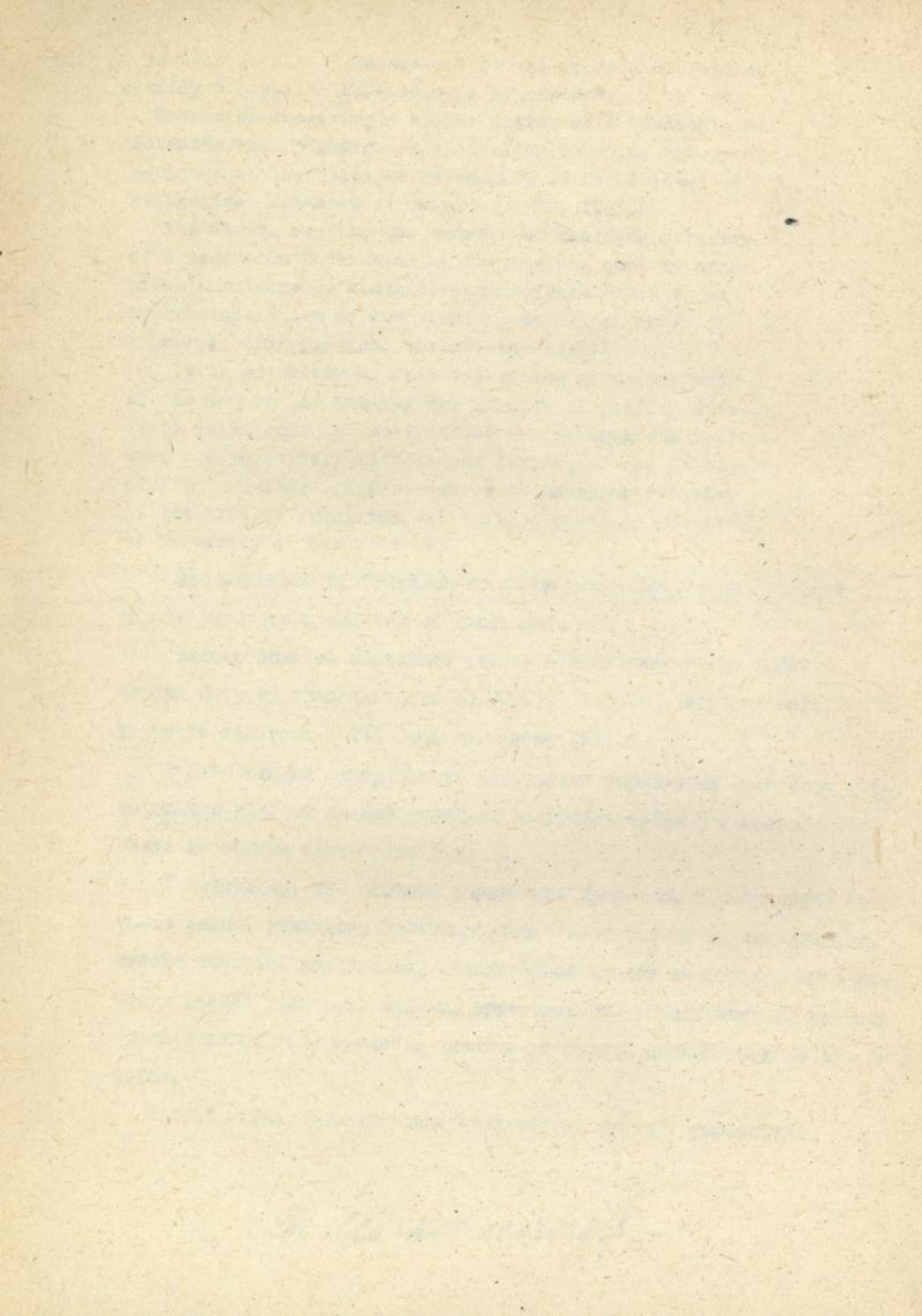
В диссертации раскрывается содержание управления процессом формирования качеств знаний учащихся по гуманитарным предметам в гимназии на основе системного подхода.

Установлено, что система управления процессом формирования качеств знаний учащихся, целенаправленно воздействуя на деятельность педагогического коллектива, положительно влияет на формирование качеств знаний учеников. Причем, эффективность управленческой деятельности руководителя гимназии зависит от уровня целостности ее содержания.

Якості знань, управлінська діяльність, функції управління.

Н. Москаленко

447690

AB 32.184
AB 32.184